

İLKEL TOPLUMLARDA SİYASİ ÖRGÜTLENME VE YAYGIN EKONOMİK MODEL

Feride Coşku Sönmez
fcosku424@gmail.com
Başkent Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

İlkel toplumların siyasi örgütlenmesini anlatmadan önce, inanıyorum ki ilkel toplumun ne demek olduğunu, antropolojik açıdan baktığımızda hangi toplumların ilkel kategorisinde değerlendirildiğini açıklığa kavuşturmak gerek. Clastres'in (1980/1992b) tanımlamasına göre, toplumları ikiye ayırmanın ilk yöntemi onları devletli ve devletsiz olarak ayırmaktır. Bu noktada devletsiz toplumlara "ilkel toplumlar" diyoruz. Diğerleri ise "devletli toplumlar" olarak karşımıza çıkıyor. Bu yazı boyunca ilkel toplum öbeğini, devletsiz toplumları tanımlamak amacıyla kullanacağım.

Devletsiz toplumlar ile devletli toplumların doğayı algılayış biçimlerinin farklı olacağı pekala düşünülebilir. Doğanın orta yerine, organik olmayan fakat yine de doğanın kendisiymişçesine "kural koyucu" davranmak isteyen devlet, kapsadığı toplumu inorganik bir yapıyı benimser hale getirirken; yabanıl yapıyı dışlamayı da eninde sonunda öğretir. Bir beyaz için doğanın bütün düşmanlığını toplamış olan orman, aslında gizli bir insani yaşamla dolup taşıyor: Yanomana Toplumu, Venezuela-Brezilya sınırındaki Parima Dağları'nda yaşayan bir ilkel toplum. Onlar bizim halihazırda bir devletli toplum olarak benimsediğimiz düzenden çok uzaktalar, fakat elbette onların da bir kurallar ve töreler zinciri var. Bu kurallar ve töreler zincirini anlamak beyazlar için bir hayli zor oldu. Yıllar içinde siyahılara karşı yapılan birçok kırma "siyahilerin hayvani veya yabani olması" halk ağzında bir sebep olarak gösterildi. Yerliler, Thomas Hobbes'un (1651/2016) tanımlamasıyla "doğal durumun", yani devletten önceki, gelişmemiş ve ilkel durumun içerisindeydiler. Bu kabulün oldukça tepeden inme ve aşırı genelleştirici bir kabul olduğu düşünülebilir. Toplumları anlamak için yapılarını yakından incelemek ve onları bir arada tutan hiyerarşi biçimlerini, adetleri, dünya görüşlerini çözümlenmek gerekir. Bu da demektir ki toplumsal yapılarını beyaz işgalcilerin tanımlamasıyla "hayvani" olarak nitelendirerek kesip atmak yerine, ayrıntılı olarak irdelememiz doğrusu olacaktır. Çünkü, alternatif bir toplum düzeninin çağdaş bir dönemde var olması, bize, modern batı toplum düzenine ayna tutma olanağı sağlar. Temelden inceleme yoluyla, bu alternatif yaşam hakkında bize dayatılan kalıpları yıkabilir ve bu kalıplaşmış düşüncelerin bizi sürüklediği kendi kendini gerçekleştiren kehanetten kaçabiliriz.

Yanomana toplumu, bize şimdilerde oldukça aşına gelen cumhuriyet, komünizm veya anarşizm gibi rejimlerden bambaşka bir rejimle düzenini sağlıyor. Bu rejime Clastres (1980/1992b), *Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu* adlı kitabında "Şeflik Sistemi" adını verir. Şeflik Sistemi, yerlilerde politik bir otorite modeli olsa da bir iktidar modeli olmaktan çok uzaktır.

Şeflik, beklenmedik bir değişim olmadığı sürece babadan oğula geçen bir sistemdir. Bu düzende şef, üç temel sorumluluğa sahiptir: Cömertlik, hatiplik, çalışkanlık ve özveri. Şeften beklenen bu özellikler, bir anlamda şefte kişiselleşen, başkalarının sahip olmak zorunda olmadığı, hatta yer yer sahip olmaktan çekindiği özelliklerdir. Bundandır ki

bu üç özelliğe sahip olma konusunda şef zorunludur. Cömertlik, şefin, halkına olan iyi niyetinin temel göstergesidir. İyi bir şef, elindekileri mümkün olduğunca diğerleriyle paylaşmalı, elemanlarına ve halkına hediyeler dağıtmalıdır. Aslında bu özellik, şefin sahip olursa yüceleceği değil, sahip olmaz ise statüsünü kaybedeceği kadar önemli bir özelliktir.

Hitabet yeteneği, şef için ayrıcalıktan çok bir görevdir. Sözcüklere hükmetmek onun işidir; öyle ki, "şefi konuşan insan olarak değil de konuşan insanı şef olarak gören" bu formül, tüm Güney Amerika Kıtası için geçerlidir (Clastres, 1974/1992a, s. 37). Clastres'e (1974/1992a) göre yerlilerde dil göstergeleri, bizim dillerimizin yol açtığı yozlaştırıcı çarpıtmalardan kendini korumayı başarmıştır. Daha yalın ve saf bir dil kullanan yerliler için şeflerinden etkili söylemler duymak, şeflik statüsüne duydukları saygının bir gereği olarak, temel beklentilerdir. Denebilir ki yerliler, şefe değil fakat statüye duydukları bu temel saygının durmaksızın pekiştirilmesini talep ederler. İkincil olarak, yerlilerde şef, dost ve düşman olarak nitelendirilebilecek kabilelerle uzlaşım ve iletişim veya savaş kararlarını karşı tarafa bir sözcü olarak iletcek kişidir. Bundan dolayı şefin, konuşmayı iyi bilen, kabilenin düşüncelerini ve isteklerini doğru şekilde komşu kabileye aktarabilen kişi olması önemlidir.

Çalışkanlık ve özveri, aslında cömertlik sıfatının temel sonucudur. Toplumun şefinin, armağanlar dağıtma ve elindekini herkesle paylaşabilme adına, misyonerlerden veya etnologlardan aldığı mamul maddeler bir yana bırakılırsa, elinde bulundurduğu birikmiş bir varlığı yoktur; o, dağıtacaklarının tamamını ve daha fazlasını yaratmak zorundadır. Teknoloji bakımından gelişmiş olmayan bu toplumda, daha fazlasını yaratmak, şefin birebir olarak daha fazla çalışmasını gerektirir. Bu çalışmanın büyük kısmını, elemanlarına yaptırılmaz, çünkü dağıtması beklenen özel hediyeler, bizzat şef tarafından yapıldığı için özel ve değerli kabul edilirler. Saygınlığını korumak üzere daha çok çalışın ve teknoloji yetersizliği yüzünden çalışmaya durmadan devam etmek zorunda olan şef, aslında toplumda en çok çalışan bireydir.

Şef, barış zamanında herhangi bir emir verme hakkına sahip değildir. Genellikle kabile toplumu başına buyruk yaşar ve ihtiyaçlarını sıkı sıkıya bir tarzda belirler. Zaten doğa ile iç içe yaşıyor olmalarından ötürü, günde 2 veya 3 saat çalışarak temel ihtiyaçlarını -avlama, temizlik, temel ritüellere hazırlık- karşılayabilirler.

Şefin, iktidarmışçasına davranmasına izin verilen tek bir durum vardır: Savaş hali. Yerlilerde kabileler arası savaşlar oldukça yaygındır. Şeflik statüsünde otorite hakkını yaratmak isteyen bir şefin tek şansı, savaş zamanında vereceği emirlerdir. Ancak yine de savaş iktidar pekiştirme aracı olarak kullanmak isteyen bir şef, kabile tarafından mutlaka cezalandırılır. Örneğin Fusive, Güney Amerika'daki yerli kabilelerin birinde, daha evvel girdiği savaşlardaki başarısı dolayısıyla şeflik statüsüne getirilen özverili ve

cesaretli savaşçılardan biriydi. Şeflik statüsüne getirilmek, Fusive'den savaşçılıktan öte şeyler istiyordu: Halkını anlamak ve onları istemedikleri şeyi yapmaya zorlamamak. Ne var ki Fusive, şefliğe geldikten sonra da savaşçı politikasına devam ederek civar kabilelerle sürekli çatışmak istemiştir. Otoritesini pekiştirmek için girmek istediği bir savaşta, yerlilerin daha fazla savaşa girmek istememesi üzerine yalnız bırakılan Fusive, savaşa tek başına girmek zorunda kalmıştır. Clastres (1974/1992a), Güney Amerika kabile toplumlarındaki gözlemleri temelinde bir yandan bu eşitlikçi toplumların devleti yaratacak "iktidar" olanağını bir lidere, şeflerine vermeme hassasiyetlerinin altını çizer. Öte yandan, bu toplumlarda sadece "eşitler arasında birinci" olan, ama bunun ötesine geçme arzusu gösteren hırslı şeflerin başına gelenleri aktarır. Bir şefin liderlik ve yetkesini sürekli kılabilmesinin savaştan başka yolu yoktur. Ama sürekli savaş halinde yaşamak istemeyen kabile üyeleri, yeri geldiğinde böyle savaşkan bir şefi yapayalnız bırakıp onu iktidar arzusuyla savaş meydanında tükenişe de terk edebilmektedirler (Atay, 2018). Diğer bir ifadeyle, grup, iktidarın kötüye kullanıldığını düşündüğü an şefin prestiji biter.

Bütün bu beklentileri karşılama yüküne bir yerli neden girer? Elbette bu sözleşmenin karşı tarafa da tanıdığı bazı ayrıcalıklar vardır. Şef, yerine getirmesi gereken üç temel göreve (cömertlik, hatiplik ve çalışkanlık) ve istendiğinde yarı yolda bırakılabilecek olma olasılığına karşılık, iki temel ayrıcalığa sahiptir. Bu iki temel ayrıcalığı, Clastres (1974/1992a), saygınlık ve çokkarlılık olarak isimlendirir.

Saygınlık, şefin sahip olduğu en temel ayrıcalıktır. Bu saygınlığın bir seçkinlik kazandırması açısından, şefe çokkarlılık hakkı "armağan edilir". Bu armağana mutlaka pragmatist bir açıklama getirmek gerekirse, yerlilerin mantığına göre, "fazladan sahip olunan karlıların işgücü koca tarafından topluluğa dağıtacağı tüketim mallarının fazlasını üretmek için kullanılır" (Clastres, 1980/1992b). Aslında bu noktada bu sorumluluk-seçkinlik mübadelesinin dengesizliğine değinmek adına bir parantez açmak gerekir.

Şef, teknolojinin gelişmemiş olması nedeniyle armağan ve cömertlik görevlerini yerine eksik olarak getiremez. Bu imkansızdır. Buna rağmen çokkarlılık hakkı ona koşulsuz olarak verilir. Bu pek eşit bir mübadele sayılmasa da kabile bu durumdan oldukça memnundur. Aslında çokkarlığın şefe hediye edilmesi, "uygulaması olmayan bir göreve getirilmiş bir kişinin toplumsal statüsünü onaylamak adına bir bağıştır" (Clastres, 1974/1992a). Buna karşılık, olmayanı var etmek adına en çok çalışan kişi olarak şef, bu bağışın bedelini öder (Clastres, 1974/1992a).

Klasik mübadele sisteminden ayrılan bu garip ilişki, Clastres'e (1974/1992a) göre şefle kabile arasındaki siyasal ilişkiyi toplumun dışına itmektedir. Bu toplum dışına itme eylemi, şefin tamamlamak için değil, yalnızca devam etmek için yapmak zorunda olduğu birtakım görevler aracılığıyla ve çalışkanlık misyonuyla gerçekleştirilir. Şefin çalışkan olması gerekir fakat tamamlanması gereken görevin ne olduğu tam olarak belli değildir. Yerliler, şeften sürekli kendilerine hizmet amacı taşıyan herhangi bir şeyle meşgul olmasını beklerken, bu beklentilerini spesifik bir nesneye sabitlemezler. Örneğin, düzenli ve işe yarar bir sağlık sistemi kurmak, yeterince işe yarar bir ulaşım sistemi kurmak gibi görevleri yoktur şefin, onun temel görevi, toplumdaki

bireylere de yaranabilmek, onlara kişisel olarak da hizmet edebilmektir. Var olmayan, somut ödevler hazırlanarak toplumun dışına itilen şeflik otoritesi, iktidar alanını toplum dışında bırakmaktadır. Bu da şefin güçsüzlüğünün temel anahtarıdır. Bir yandan şefin güç ve saygınlığını görmek isteyen, sırf bunun için çokkarlılığı ona armağan eden halkın, bir yandan onun güçsüzlüğünü bu şekilde sağlaması, başta paradoks gibi görünse de aslında oldukça akıllıca bir dışlama sistemidir. Kabile iktidarın toplumun üstünde olmasını kabul etmediği içindir ki, şefiyle bir borç ilişkisi kurar; aslında iktidarı elinde bulunduran ve onu şef üzerinde uygulayan, toplumdur. Burada iktidar, kültür tarafından doğanın yeniden yansımaları olarak görülür ve doğayla nasıl savaşılıyorsa iktidarla da öyle savaşılır: onu kültürün dışında tutarak. Bauman'ın da (1996/2015) belirttiği gibi:

"Başka insanların değerlerini etkileme yetisi otoritenin bir vasfıdır. Otoritenin ölçüsü, insanların verili değerleri sırf başka birinin-otorite sahibi kişi veya kurumun- söz konusu değerleri somutlaması ya da savunması nedeniyle kabul etme ihtimalidir. Bir kişi ya da örgüt belli insanların gözünde, birtakım değerleri savunmaları o insanlar tarafından bu değerlerin kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi için yeterli bir neden görüldüğü oranda, otorite sahibi olabilir."

Bana kalırsa ilkel toplumların şefi ile günümüz liderleri arasındaki ince çizgi; onların bir otorite veya iktidara değil, şeflik mertebesine önem vermelerinde yatıyordu. Özverili, namuslu ve cömertlik gerektiren bu mertebeye, şefi yüceltmek bir yana dursun, onu durmaksızın sınırdı. Clastres'e (1974/1992a) göre:

"Yerli toplumlar, topluluk üstü bir iktidarın toplum için ölümcül bir tehlike taşıdığını, toplumun dışında yer alan ve kendi meşrutiyetini yaratan bir otoritenin kültürün yadsınması haline geleceğini çok önceden görmüşlerdir. Yerli toplumların siyasal felsefelerinin temelinde, böyle bir tehdidi sezmiş olmaları yatar. Çünkü kültür dünyasını iki yandan sınırlayan iktidar ile doğanın büyük bir benzerlik gösterdiğini keşfeden yerli toplumları, siyasal otoritenin gücünü etkisiz kılabilecek bir yol bulmayı başarmışlardır. ... Bu toplumlarda iktidarın ortaya konuş biçimi, onu etkisiz hale getirmenin yolunu da göstermektedir. Siyasal alanın kuran mekanizma, bu alanın genişlemesini de önler: böylece kültür doğaya özgü bir hileyi iktidara karşı kullanmaktadır: varlığıyla kadın, sözcük ve mal mübadelesini sona erdiren kişiye şef denmesinin nedeni budur."

Bu noktada toplumun yaşayışına, sosyolojik açıdan bakmanın ve bir de ne kadar mutlu olduklarını sormanın gerekli olduğu düşünülebilir. Şeflik sistemi böyleydi, evet; peki bu sistem insanları memnun ediyor muydu?

Toplumsal ölçüde memnuniyet deyince kuşkusuz önce ekonomik sistemi konuşmak gerekir. Veenhoven'e (1996) göre, bireyin yaşam kalitesini genel olarak değerlendirmesi ile ulaşılan olumluluk derecesi anlamına gelen yaşamdan memnuniyet, sürdürülen yaşamdan alınan hazzın ne derecede gerçekleştiğini de göstermektedir (akt. Şeker, 2009/2017). İhtiyaçlarını optimum bir düzeyde emek harcayarak karşılayan toplumlar hem ihtiyaçlarını tatmin

etme hem kalan zamanlarında farklı hazlar tatma şansına sahip olduğundan, kanımca sosyoekonomik açıdan diğer toplumlardan daha memnun kabul edilebilir.

Devletli toplumların sosyopolitik durumunu irdelemek adına Eski Yunan'daki politik düşünceyi, feodalizmi ve onun bağrından çıkıp gelen kapitalizmi, hatta komünizmi bile ele aldığımızda görürüz ki, modern toplumlar parçalanmışlığı bir sistem olarak benimsemeye yatkındırlar. Bu toplumlarda bilenler ve bilmeyenler, boyun eğenler ve emir verenler vardır. "Toplumsal alan politikayla sınırlıdır, politika ise, biri ya da birilerinin toplumun geri kalanı üzerinde iktidarını uygulamasından ibarettir" (Clastres, 1974/2018). Bu iktidar, yeri geldiğinde kimin nasıl cezalandırılacağını söylerken, yeri geldiğinde malların topluluğa nasıl dağıtılması gerektiğini söyler; yani her halükarda bir doğruyu dayatır. Ne açıdan bakarsak bakalım, bu sistem bize bölünmüş bir toplumu işaret eder. Heterojen bir yapıya sahip olan ve toplumun dışında ve üstünde bir siyasal alan oluşturan bu toplum örgütlenmesi, onlar ve diğeri yaratmakta oldukça başarılıdır. Bu bölünmüşlük ekonomik alana da pekala yansır. Çünkü "iktidarı elde tutmak, onu uygulamaktır; onu uygulamak ise, iktidarın kullanıldığı kişilere hükmetmektir" (Clastres, 1974/2018). Feodalizm ve kapitalizmin yarattığı sınıflı toplumlar bu yazının konusu olmasa da yaşadığımız toplumun ekonomik refah açısından homojen bir yapıya sahip olmadığını elbette farkındayız.

İlkel toplumların ekonomisi, antropologların çoğu tarafından uzun yıllar boyunca "geçim ekonomisi" olarak tanımlandı. Bu tanımlamaya göre bu toplumların yaşamının büyük çoğunluğu vahşi ve acımasız doğanın içinde savunmasız halde, ölmek adına durmadan çalışarak, yemek bularak, korunarak geçer. Onlar aslında zavallı bir sefalet ekonomisinin içinde ömürlerini tüketen, medeniyetten yoksun vahşi, savaştı mutsuzlardı.

Bu sefalet ekonomisine karşı olarak, Marshall Sahlins (1976/2017), uzun süren saha çalışmaları ve araştırmaları sonucu bambaşka bir ekonomik model, daha doğrusu ekonomi karşıtı model ortaya koydu. Sahlins, yerli toplumlara olan ziyaretinden sonra sunduğu raporda, onların günde maksimum 5 saatlerini gündelik temel ihtiyaçları için harcadıklarını; hatta bu beş saate çocukların ve gençlerin katılmak zorunda olmadıklarını, yetişkinlerin ise bu çalışma periyodunda aynı anda ve bir disiplin içinde bulunmadığını ortaya koymuştur. Yerliler, geriye kalan zamanlarında dinsel törenler, akraba ziyaretlerinde bulunuyor; aylıklık yapıyorlardı.

Sahlins'in bu çözümlemesi bize oldukça çarpıcı bir gerçeği anlatır. Yerliler, günde 4-5 saat çalışarak ve hatta bunu her gün yapmayarak ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardıysa, daha fazla çalışarak ihtiyaçlarından fazlasını da yaratabilirlerdi. İhtiyaç fazlası metalleri depolayabilir, böylelikle çalışacak daha fazla alan için yaşadıkları bölgeleri parsellemeye gidebilir, daha az çalışını daha çok çalışandan düşük bir ekonomik seviyede tutabilir ve modern kapitalizmin dayattığı çalışma kültürünün ilk adımını atabilirlerdi ama atmadılar. Bana kalırsa bu adımı atmamaları, bize onların bir siyaset felsefesine sahip olduklarına dair güçlü bir kanıt verir: Yerliler kendi düzenlerinin içine vahşiliklerinden dolayı düşmemişlerdi; onlar, sistemlerini gerçek bir bilinçle yaratmışlardı.

Yerliler neden bir sabah uyaandıklarında 5 değil, 8 saat çalışmaya karar vermedi? İşte bu soru, kavim-merkezci Batı insanının, kendinden bambaşka bir kültürü, kendi kültürünün argümanlarıyla açıklamaya çalıştığını gösteren, o başarısız sorunun kendisidir. Asıl soru şu: Yerliler, neden 8 saat çalışmaya karar versin-di ki?

İlkel toplumlar, Ev Tipi Üretim Tarzı (ETÜT) denen bir sisteme sahiplerdi. Clastres (1980/1992b), "bu sisteme göre, bir göçebe topluluğu ya da tıpkı yerleşik bir kabile gibi, bünyesinde cinsiyete göre iş bölümünün geçerli olduğu üretim ve tüketim birimlerinden -ocak ya da hanelerden oluşur. Bu birimler, bütünüün özerk parçaları gibi" işlediğini söylemiştir.

ETÜT'te her bir hane, tüketim için gerek duydukları şeylerin üretimi söz konusu olduğunda, tam bir özerklik ister; komşu gruplarla bağımlılık ilişkilerini yok etmek ister. Bu, kısaca ifade edersek, ilkel toplumun kendine yetmek idealinden başka bir şey değildir: Bütün ihtiyaçları karşılamaya yetecek asgari bir üretim, bu üretimin tamamı topluluk tarafından karşılanacak şekilde ortaya konur. Clastres'in (1980/1992b) de belirttiği gibi ETÜT, "bir üretim fazlası oluşmasına kesinlikle karşı çıkan bir sistem" olduğu kadar, üretim ihtiyaçlarının karşılanmasını güvence altında tutan bir eşğin altına düşmesine de izin vermez. İktisaden kendine yetmek ideali, aslında siyasal bağımsızlık idealinden başka bir şey değildir".

Yine de haneler arası akrabalık ilişkisi ve bu ilişkinin getirdikleri, bazı yükümlülükler sebepleri olur. Akrabaların ihtiyaçlarına duyarlılık ve hediyeleşme zorunlu olduğu kadar gereklidir. Sahlins (1976/2017), yaptığı gözlemler sonucunda, çok talepkar akrabalar karşısında hissedilen rahatsızlığı ve bağış alan kişi zayıf bir akrabalık derecesine sahip olduğunda, istemeden yapılan bir cömertliğin altındaki kızgınlığı ortaya koyan, Yeni Zelanda'daki yerli bir kabile olan Maorilere ait birçok atasözü aktarır. Örneğin "maramara nui bir Mahi ka riro ia Noho", Maoriler'e ait bir atasözüdür ve temel olarak "emek verenlerin yiyecekleri sık sık tembel olanlara düşer, boşta kalan askerlere karşı dikkatli olun" anlamına gelir (Parker, 1966). Hane halkı garip bir ikilem içinde, kendi ihtiyaçları ile kendi refahını tehlikeye atmadan memnun etmeye çalışması gereken uzak akrabalara karşı genel yükümlülükleri arasında sürekliliği yapmak, uzlaşma sağlamak zorundadır. Deneyebilir ki "toplumun yapısında varolan cömertlik yükümlülüğü fazla zorlanmaya, felakete dayanamaz" (Clastres, 1974/1992a). Ekonomik sistem, belli ahlaki kurullarla korunmaya çalışılır.

Tabii ki kendi kendine yetmek fikri idealize edilmiş bir fikirdir ve her zaman gerçekleşmez. Clastres'e (1974/1992a) göre "ekolojik farklılıklar, iklim çeşitlilikleri, temas ya da taklit", bir toplumu diğerinin yapamadığını yapabilir hale getirebilir. Bu durumda mübadele elbette vardır. Buna rağmen örneğin Malezya, 'pazar' fikrinden habersizdir. ETÜT, her topluluğun bağımsızlık arzusuna uygun olarak, ihtiyaçtan doğan mübadelelerin de yaratabileceği tehlikeleri -sistemin dönüşebileceği hali, diyebiliriz ki en aza indirgemeyi amaçlar. "Vahim bir durum gündelik hayatın normal seyrini değiştirmedeği sürece topluluk, merkezkaç güçlerinin kendi birliğini tehdit etmesine izin vermez" (Clastres, 1974/1992a).

O halde aslında ETÜT, haneler veya kabileler arası ekonomik değiş tokuşu desteklemez. Amacı, sadece tüketimi karşılamaya yöneliktir. Buradan hareketle, ilkel toplum, aslında ekonomiye karşı toplumdur. İkel ekonomiyi sosyopolitik ilişkilerin dışında düşünmek mümkün olmayacağından; ilkel toplum iktidara ve eşit fırsatlara sahip olmayan sınıflı bir yapıya karşı bir toplumdur. Ve yine bir adım ileri taşıyarak diyebiliriz ki; ilkel toplumlar, sınıf bilinci olan toplumlardır (Clastres, 1974).

Özetle, modern toplumlara zıt olarak, ilkel toplum, “toplumun varlığını bölünmemişlik içinde tutar, insanlar arasındaki eşitsizliğin toplum içindeki bölünmeyi getirmesini önler. Buna bağlı olarak toplumun bu iktidarı, toplumu bozabilecek, onun içine eşitsizliği sokabilecek her şey üzerinde uygulanır” (Rahimli, 2015).

Bu noktada aslında yıkıcı birer benmerkezci olarak yorumlanabilecek hane halklarının, bu bağımsız olma tutkusuna rağmen nasıl kabile halinde yaşayabildiklerinin formülünü bulmuş oluruz: “ETÜT”te içkin bulunan merkezkaç güç ile, şefliği harekete geçiren zıt güç arasındaki çatışkı ortaya koyulur; üretim tarzı açısından dağılma eğilimine karşılık, kurum açısından birleşme eğilimi” (Clastres, 1974/1992a). Bütün bu verilere bakılırsa, ilkel toplumların, en az bizim kadar hatta belki de bizden daha mutlu toplumlar olduğu düşünülebilir. Kapitalizmin dayattığı ve yarattığı ihtiyaçlar arasında çalkalanaduran, sistem tarafından meta üretmeye, tüketmeye ve meta haline gelmeye zorlanan biz modern toplumlar, yalnızca mevcut sisteme tıklanmamış; yıllarca diğer alternatiflerin varlığını görmezden gelmiş de olduk. Oysa, yerli toplumların bu akıllıca yaşamı bizimkine bir alternatif model değil de nedir?

Kapitalist bakış açısı, kendinden farklı olanı folklorik olarak adlandırma yoluyla kapsamaya çalışarak; yerlilere uyguladığı kavimkırımı, hümanizma adı altında “vahşiliklerine medeniyet getirmek” argümanı ile süsleyerek, tek siyasal ilişki biçiminin devlet etrafında var olabileceğini herkese kabul ettirip, bu kabulün edinilmesini herkesi yurttaş haline getirmek suretiyle kolaylaştırarak; “her şey yarar sağlamalı” şiarı önderliğinde yerlileri ve aylak yaşamlarını kırma müstahak görerek; aslında kendi kendini gerektirmeye çalışmaktan başka bir şey yapmaz.

Kavimkırımcı kapitalist/feodal bakış açısının farklı olana, üstelik yalnızca farklı “doğana” değil, farklı olmayı ‘tercih edene’ ve böylelikle farklı olmayanda tedirginlik yaratana yaşattığı kıyımı, “ya kavimkırım, ya soykırım!” sloganıyla özetliyor Clastres (1980/1992b). Diğer bir ifadeyle, “ya (meta) üret, ya geber!” Bu slogan akıllara, dünyadaki kapitalizm ve komünizm akımlarının arasındaki gerilimin arttığı bir dönemde gerçekleşen Vietnam Savaşı’nı getiriyor. Amerika’nın, kendi üretim tarzıyla üretim ve yaşam kurması için zorladığı, aksi takdirde yok olmakla tehdit ettiği Vietnam, bu sloganın pratiğini deneyimlemiş gibi görünüyor. Nitekim Vietnam, 1986 yılından itibaren, Marksist-Leninist ilkelere uzaklaşarak kapitalist ilkeleri benimsemeye doğru giden bir politika izlemiştir.

İkel toplumların siyasal bir düzeni olmadığını var saymak, siyasal ilişkileri toplum olmaksızın düşünemeyeceğimize, onların bir toplum olduğunu kabul etmemeye doğru evrilir. Zaten Beyazlara, yerlilerin düzenini yok etmek cesareti veren fikir bizzat budur.

Bauman (1996/2015, s. 53), modern dünyada zenofobi’yi (yabancı düşmanlığı) şöyle örneklendirir: “Özgürlük savaşçıları ve teröristler, protestocular ve baş belaları, devrim ve isyan gibi kavram çiftlerini düşünün. Bu ve benzer kaçamaklar, adaletin haklı olarak ve doğrudan doğruya iç grubun yanında olduğuna -inatla, tekrar tekrar ve temiz bir vicdanla- ısrarlı olmamızı sağlar”. Değil mi ki, misyonerlerle yerliler ilk karşılaştığında yerliler “Bunlar Tanrı mı insan mı?” diye sorarken misyonerler, “Bunlar insan mı yoksa hayvan mı?” diye sordular.

Yazının amacı, Şeflik Sistemi’ni veya ETÜT’ü idealize edilmiş biçimde övmek değil; tersine, insanları daha mutlu edebileceğine inandığımız özelliklerini anlamaya çalışıp, onları modernize ederek, günümüz koşullarında kullanılabilir hale getirmeye herkesi davet etmektir. Yeri geldiğinde, bir kamerayı iyi taklit eden göz misali kendi geçmişimizi taklit etmekten kaçınmamaya çağrıdır. Dahası, ilkel toplumları hapsedtiğimiz egzotizm geleneğinden kurtararak, onları ciddiye almaya, yani kapitalizmi kapitalist argümanlar dışında eleştirmeye yönelik bir tutum geliştirmektedir.

Son olarak, modern devletin “siyaset” ve “politika” dediği şeye, bize verdiği özgürce seçim haklarına değinmeden geçmek olmaz. Bu noktada, dünyanın ‘özgürlük dağıtıcısı’ görevine soyunmuş Amerika’dan yola çıkmak en doğru yöntem olacaktır. Demokrasinin bir metaymişçasına dünyaya pazarlandığı sistemlerinin yerel pratiğinde, iktidara gelen partinin Cumhuriyetçi veya Demokrat Parti olması dışında bir seçenek ne yazık ki düşünülemez. Bu, sistem sınırlamasını değil, ayrıca siyasal tutum sınırlamasını da beraberinde getirir. Özgürce seçtiğimizi ve yönettiğimizi düşündüğümüz, altımızda arabamızın, adımıza müstakil evimizin olacağına inandığımız, daha çok çalışarak daha zengin olacağımıza emin olarak iki çocuk dünyaya getirdiğimiz Amerikan Rüyası, aslında iki uçlu bir çıkmaz yoldan başka bir şey midir?

Zygmunt Bauman’a (1996/2015) göre hepimizin hemfikir olduğunu belirterek kurduğumuz cümleler ve geliştirdiğimiz savlar, savunulmaya ihtiyaç duymaz gibi gözükür ve içerisinde, dinleyen ile söyleyen arasında oluşturulmak istenen örtük bir anlaşma barındırır. Öyle ki artık savımızın ne desteklenmeye ihtiyacı vardır ne de üzerinde düşünülme. Örneğin, “Oy veriyorum, hepimizin bildiği gibi oy vermek özgürce demektir ve ben seçtiğimi yaşıyorum” cümlesi, mükemmel doğallıkta bir fikirdir. Bir başka örnek olarak, “Çok çalışıyorum, çalıştıkça zenginliğim artacaktır, arttıkça bu evi alacağım, evim olunca hepimizin ev sahibi olunca olacağı gibi mutlu olacağım” fikri, mükemmel bir doğallık ve örtük karşılıklı anlayış içerir. Bu yüzden başlangıcındaki tanımına uymayarak dışarıya pazarlanan demokrasi, bir Amerikan Rüyası içinde kendi varlığını sürdürmeyi amaç haline getirir. Şimdi demokrasi pazarlaması, demokrasi tanımının ardına sığınarak, yayılmacı politikayı gizler hale gelmiştir.

Bu koşullarda daha geniş açıdan bakabilmek adına da içinde olduğumuz sistemi sorgulamamız, art arda gelen cümlelerde gerçekten bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını saptamamız ve bir rüyadan ziyade gerçekliğin içinde olmamız şarttır. Tüm bunları başarabilmek için, bizden başka, bizden farklı bir şeylerin de olduğunu-ve örneğin onların

da bolluk içinde yaşayıp özgür olabileceklerini- kabul etmek ilk adımımız olmak zorundadır.

Bitirirken, bilimkurgu türündeki romanların eşsiz ustası, yeni kaybettiğimiz Ursula K. LeGuin'in *Mülksüzler*'inden (1974/2017) özlem dolu bir alıntı yapmak istiyorum: "Siz ibadethaneler dışında bir dine izin vermiyorsunuz; tıpkı yasalar dışında bir ahlaka izin vermediğiniz gibi."

Oysa yaşam, alternatifler üzerinde kendine var olma şansı bulmaktır.

Kaynaklar

Atay, T. (2018, 22 Ocak). Vurmalı çalgılar orkestrası, Fusive ve Wallerstein. *Cumhuriyet*. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/910332/Vurmali_calgilar_orkestrasi__Fusive_ve_Wallerstein.html

Bauman, Z. (2015). *Sosyolojik düşünmek (11. baskı)*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1996).

Clastres, P. (1992a). *Devlete karşı toplum (4. baskı)*. (M. Sert ve N. Demirtaş, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974).

Clastres, P. (1992b). *Vahşi savaşçının mutsuzluğu*. (A. Türker ve M. Sert, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1980).

Clastres, P. (2018, 28 Ocak). *İlkel toplumlarda iktidar sorunu*. (A. Türker, Çev.) İtaatsiz e-dergi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974). <http://itaatsiz.org/2018/02/06/ilk-el-toplumlarda-iktidar-sorunu-pierre-clastres/>

Hobbes, T. (2016). *Leviathan*. (S. Lin, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1651).

LeGuin, U. K. (2017). *Mülksüzler*. (L. Mollamustafaoğlu, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974).

Parker, B. (1966). Nga whakatauki: Maori proverbs and sayings. *National library of New Zealand*. <http://teaohou.natlib.govt.nz/journals/teaohou/issue/Mao54TeA/c4.html>

Rahimli, A. (2015). İlkel toplumlarda iktidar sorunu. *Ali Rahimli*. <http://alirahimli.blogspot.com/2015/01/ilk-el-toplumlarda-iktidar-sorunu-pierre.html>

Sahlins, M. (2017). *Taş devri ekonomisi (2. baskı)*. (Ş. Özgün, Çev.) İstanbul: BGST Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1976).

Şeker, M. (2017). *Mutluluk ekonomisi*. İstanbul: Türkmen Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009).



See No, Hear No, Speak No...

Kaynak: <https://www.deviantart.com/thejagman22>